

4 mirades sobre l'espai i les arts en l'aprenentatge

The background is a vibrant, abstract composition. It features bold, expressive brushstrokes in shades of blue, yellow, and green. A central element is a fragment of a map, showing geographical outlines and some text, which is partially obscured by the green brushstrokes. The overall effect is one of dynamic energy and artistic exploration.

Júlia Castell / Andrés Torres / Cristina Otero / Eva Navarro

Facultat d'Educació

“Cal repensar contínuament els espais i els temps. Els espais han de ser dinàmics i flexibles, han d’oferir possibilitats de transformació o intervenció tant per part de l’equip docent com dels mateixos infants, han de donar oportunitats de joc i provocar descobertes i, en definitiva, han de ser veritables generadors d’aprenentatges significatius. Així mateix, han de facilitar la comunicació i les relacions i han d’afavorir la llibertat de moviment, l’exploració i l’autonomia dels infants.”

Currículum i Orientacions. Educació Infantil Segon Cicle

Júlia Castell / Andrés Torres / Cristina Otero / Eva Navarro

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

Facultat d'Educació

01

_Refugi

Moments i espais de refugi, des de la pertinença, la confiança i el lloc.

02

_Trànsit

Transformacions i ritus de pas. El trànsit com a experiència vital

03

_No lloc

Espais sense plànol, perduts en el no-lloc

04

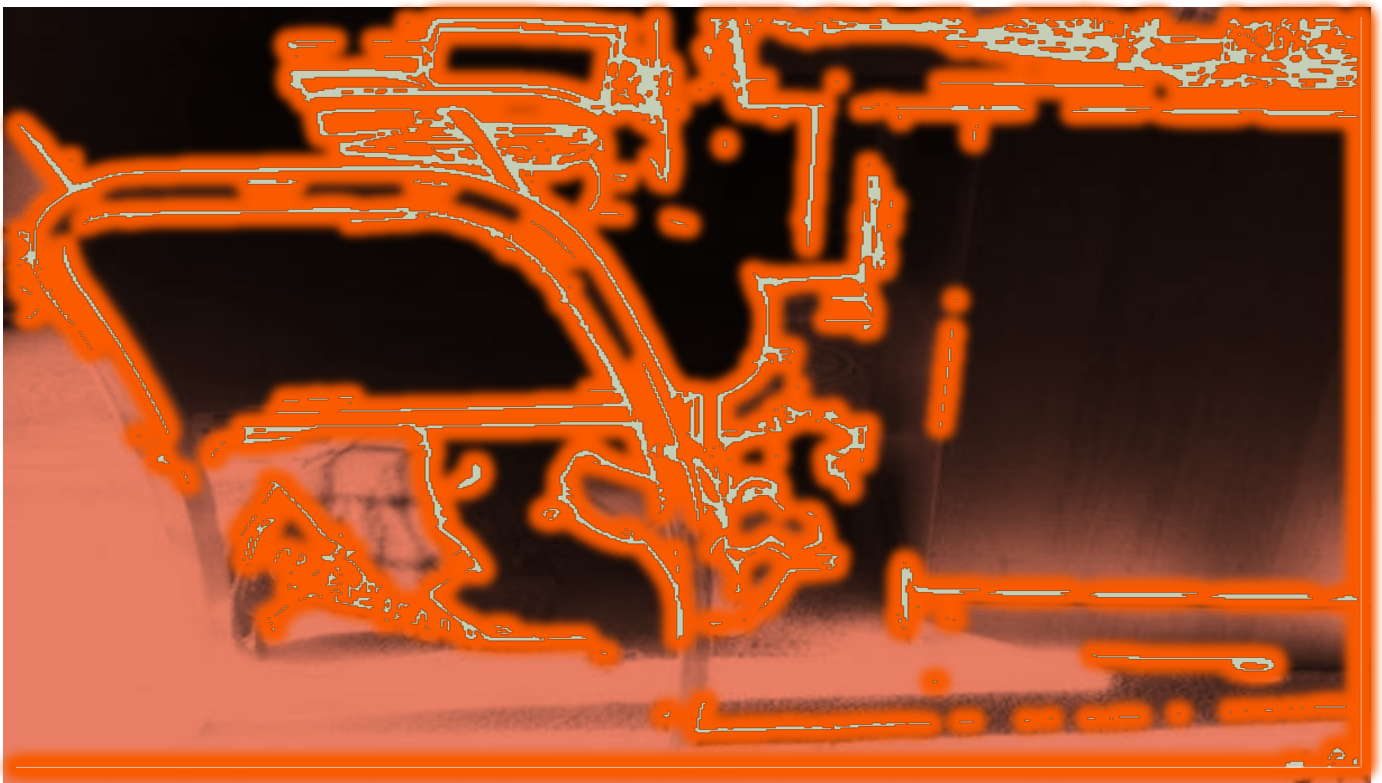
_Trobada

Diàlegs i relacions, espais de trobada

01_ *Refugi*

Moments i espais de refugi, des de la pertinença, la confiança i el lloc.
Sovint, quan som infants i sempre, necessitem retirar-nos a un espai que sentim prou segur per refugiar-nos i descansar del repte continu de conviure, donar-nos un temps per viure amb nosaltres mateixos, i des d'allà, tornar a formar part.

“Con los nidos y las conchas, nos encontrábamos evidentemente ante unas trasposiciones de la función de habitar. Se trataba de estudiar intimidades quiméricas o burdas, aéreas como el nido en el árbol o símbolos de una vida duramente incrustada, como el molusco en la piedra. Queremos abordar ahora impresiones de intimidad que incluso cuando son fugitivas o imaginarias tienen, sin embargo, una raíz más humana. Las impresiones que vamos a estudiar en este capítulo no necesitan trasposición. Se puede hacer de ellas una psicología directa, aunque un espíritu positivo las tome por ensoñaciones vanas.

He aquí el punto de partida de nuestras reflexiones: todo rincón de una casa, todo rincón de un cuarto, todo espacio reducido donde nos gusta acurrucarnos, agazaparnos sobre nosotros mismos, es para la imaginación una soledad, es decir, el germen de un cuarto, el germen de una casa.”

Gastón Bachelard, *La poética del espacio*. p.126

“Y aquí (dentro) no hay apenas espacio; y tú te calmas casi, pensando que es imposible que algo demasiado grande pueda sostenerse en esta estrechez... Pero fuera, fuera todo es desmedido”

Gaston Bachelard

“Esta zona propia no es en absoluto una obligada desconexión del mundo ni una huida. Se trata solo de un espacio para conocernos, para ver el mundo desde una ventana y pensar sobre él, y vernos a nosotros integrados en ese escenario. El espacio propio es esa zona donde nos encontramos frente a frente con nuestra intimidad”

Valeria Sabater

“La privacidad es esencial para obtener un refugio emocional donde pensar”

Virginia Woolf

Artistes referents

Mario Merz

Susana Solano

Cristina Iglesias

Ivan and Heather Morison

Raquel Monje

Ernesto Neto

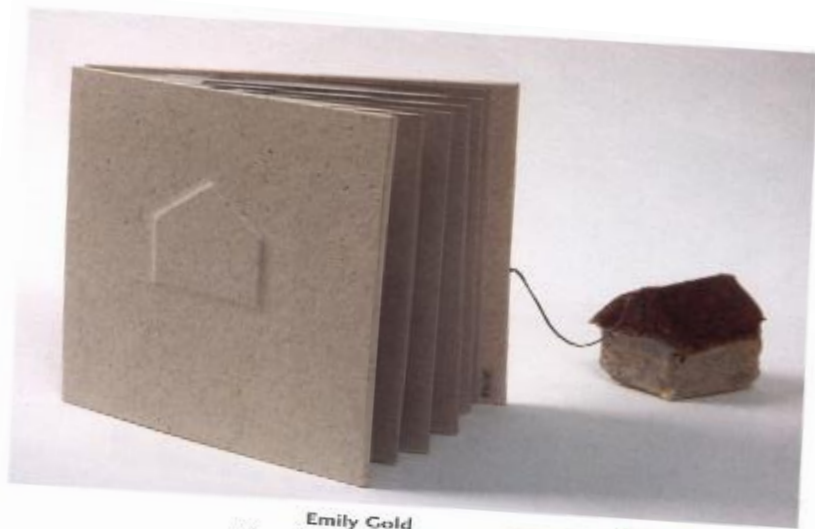
Toshiro Horiuchi

Nacho Carbonell

_Llibres d'artista

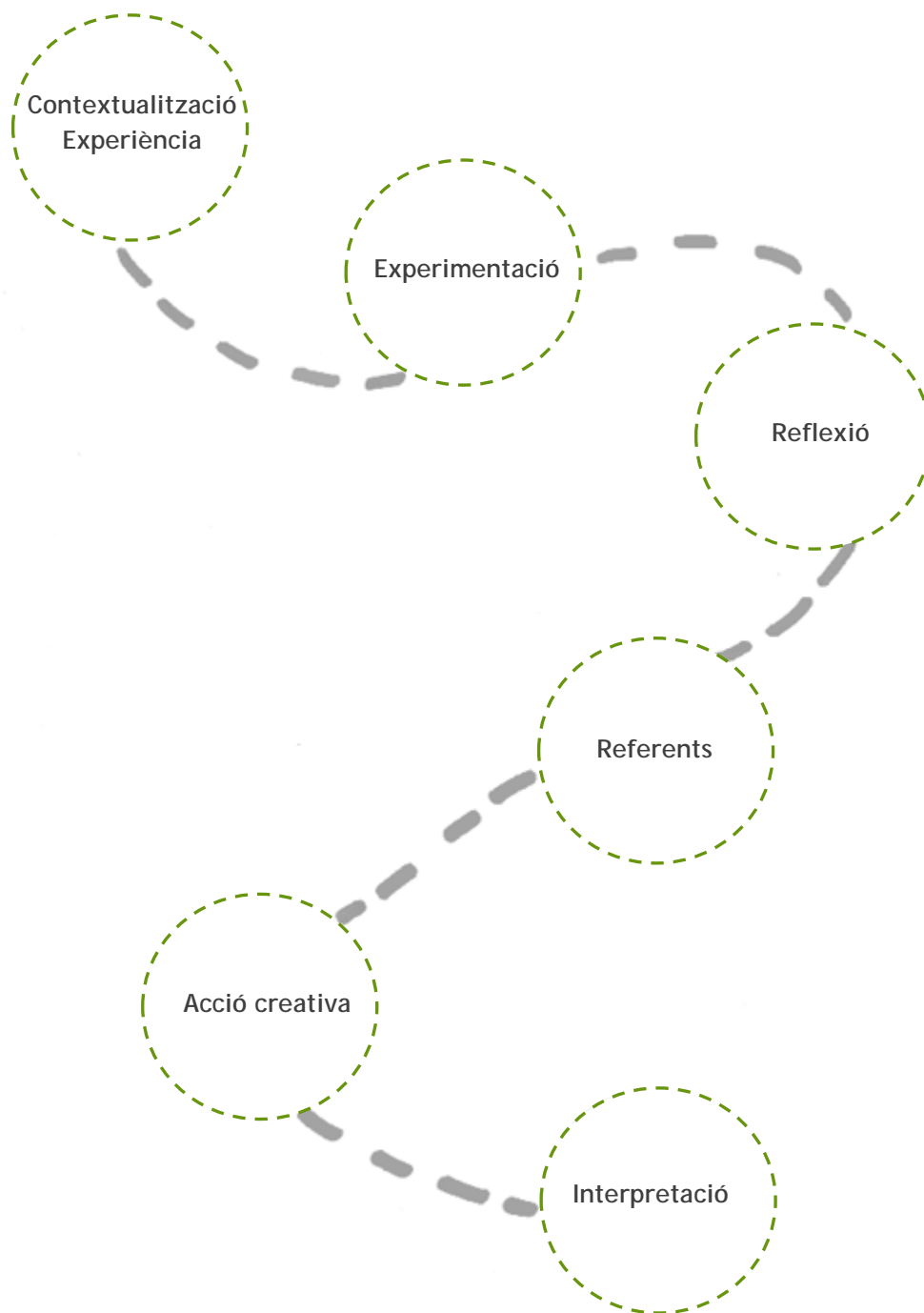
Emily Gold
These Walls | 2005
CLOSED: 6 1/4 X 5 1/2 INCHES (15.9 X 14 CM)
Canson and Mohawk superfine papers, handmade paper, carousel book, collage, hand stitched
PHOTOS BY STEVEN FLEURY

Susan Hensel
My House | 1998
CLOSED: 8 X 5 X 2 1/2 INCHES (20.3 X 12.7 X 6.4 CM)
Wasau and Canson papers, Fusion 4000 adhesive film, Davey board, lignin-free cardstock, paint, putty; laser printed
PHOTOS BY IAN SZABO

_Seqüència didàctica

_El taller en imatges

Contextualització
Experiència

Experimentació

Reflexió

Referents

Acció creativa

Interpretació

_Bibliografia i webgrafia relacionada amb els patis de les escoles

Ens trobem actualment amb patis cada cop més precaris en espais, dissenys i equipaments, sovint poc confortables i estimuladors i molt allunyats de la natura, sobretot a les grans ciutats

- Austin, R. (2009). *Deja que el mundo exterior entre en el aula: nuevas formas de enseñar y aprender más allá del aula de educación infantil*. Madrid: Morata.
- Freire, H. (2011). *Educar en verd*. Barcelona: Graó.
- Freire, H. (2011). *Ideas para acercar a niños y niñas a la naturaleza*. Barcelona: Graó.
- Majoral, S. (2012). *Seguint el fil de les propostes dels infants*. Barcelona: Rosa Sensat.
- Marín, I. (2010). *Els patis de les escoles. espais d'oportunitats educatives*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill.
- Ritscher, P. (2003). *El jardí dels secrets: organitzar i viure els espais exteriors a les escoles*. Barcelona: Rosa Sensat.
- Tourtillot, S., y Koop, L. (2008). *500 handmade books*. Nueva York: Lark Books.
- <http://educarenverde.blogspot.com.es/2015/10/el-jardin-secreto.html>
- <http://www.elsafareig.org/jardiner/eljardi.htm>
- <http://es.slideshare.net/hortavermella/escola-bressol-municipal-horta-vermella-vic-del-pati-al-jardi>
- <http://imaginemunnoupati.blogspot.com.es/>

02_ Trànsit

Transformacions i ritus de pas. El trànsit com a experiència vital

El trànsit és un viatge que ens porta d'un lloc físic a un altre, com un mapa expandit i concèntric dels nostres llocs interiors: la infància, l'adolescència, la joventut i la maduresa.

“Perdersi significa que entre nosotros y el espacio no existe solamente una relación de dominio, de control por parte del sujeto, sino también la posibilidad de que el espacio nos domine a nosotros. Son momentos de la vida en los cuales empezamos a aprender del espacio que nos rodea (...). Ya no somos capaces de otorgar un valor o un significado a la posibilidad de perdernos. Cambiar de lugares, confrontarnos con mundos diversos, vernos obligados a recrear con una continuidad los puntos de referencia, todo ello resulta generador a un nivel psíquico, aunque en la actualidad nadie aconsejaría una experiencia de este tipo. En las culturas primitivas, por el contrario, si alguien no se pierde no se vuelve mayor. Y este recorrido tiene lugar en el desierto, en el campo. Los lugares se convierten en una especie de máquina a través de la cual se adquieren nuevos estados de conciencia”.

Franco La Cecla, *Perdersi, l'uomo senza ambiente*. Bari 1988

"Los adultos siguen caminos. Los niños exploran. A los adultos les gusta recorrer siempre el mismo camino, cientos de veces, o miles; puede que nunca se les ocurra salirse de su ruta, arrastrarse bajo los rododendros, encontrar huecos en las vallas. Yo era un niño, lo que significaba que conocía mil y una maneras de salir a la carretera sin pisar siquiera el sendero que llevaba hasta la puerta".

Neil Gaiman

"No sabía a dónde ir excepto a todas partes"

Jack Kerouac

Artistes referents

Esther Ferrer

Gunai Kanayama

Lygia Clark e Maurice Merleau-Ponty

David Hockney

Dennis and Erik Oppenheim

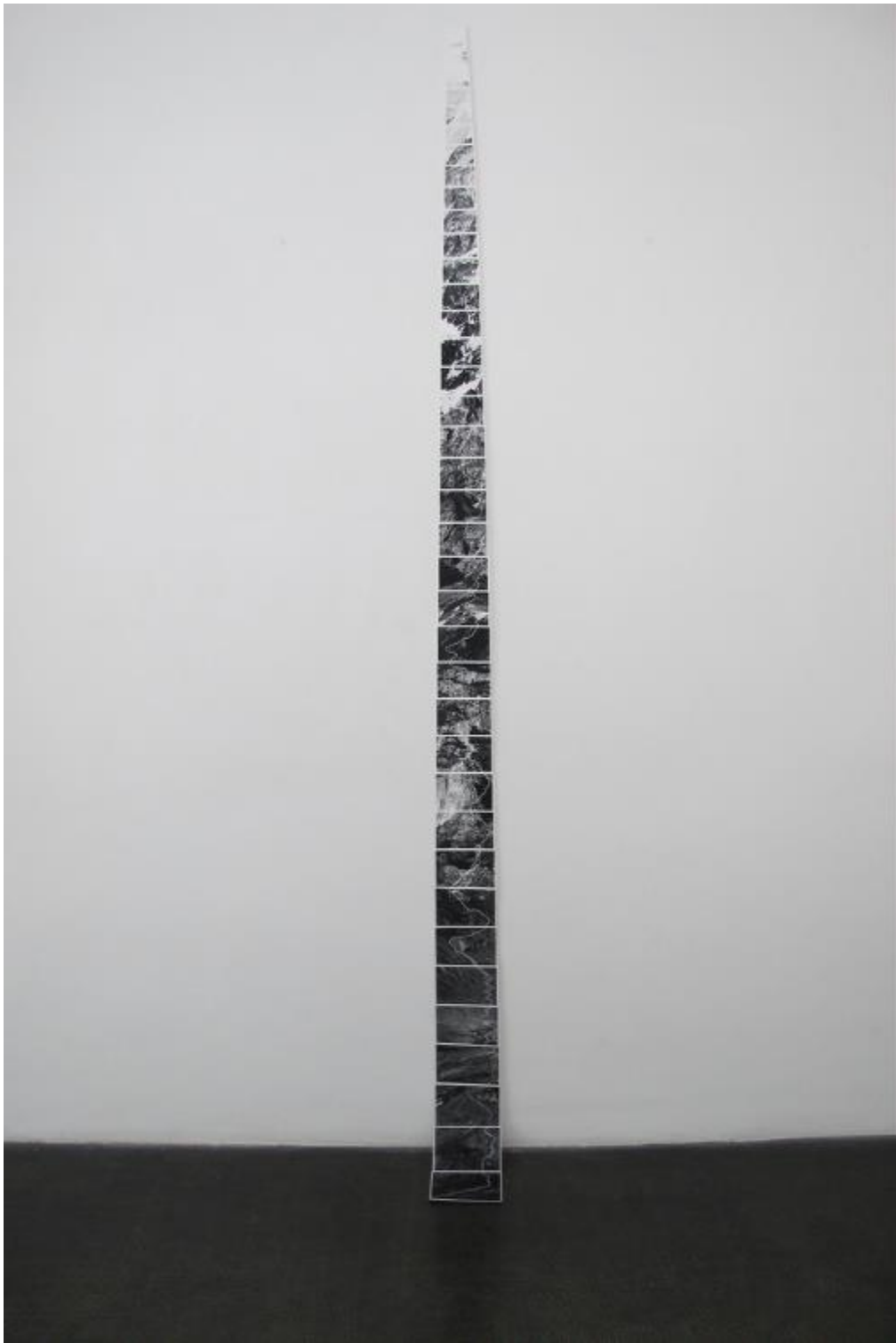
Richard Long

Sonja Hinrichsen

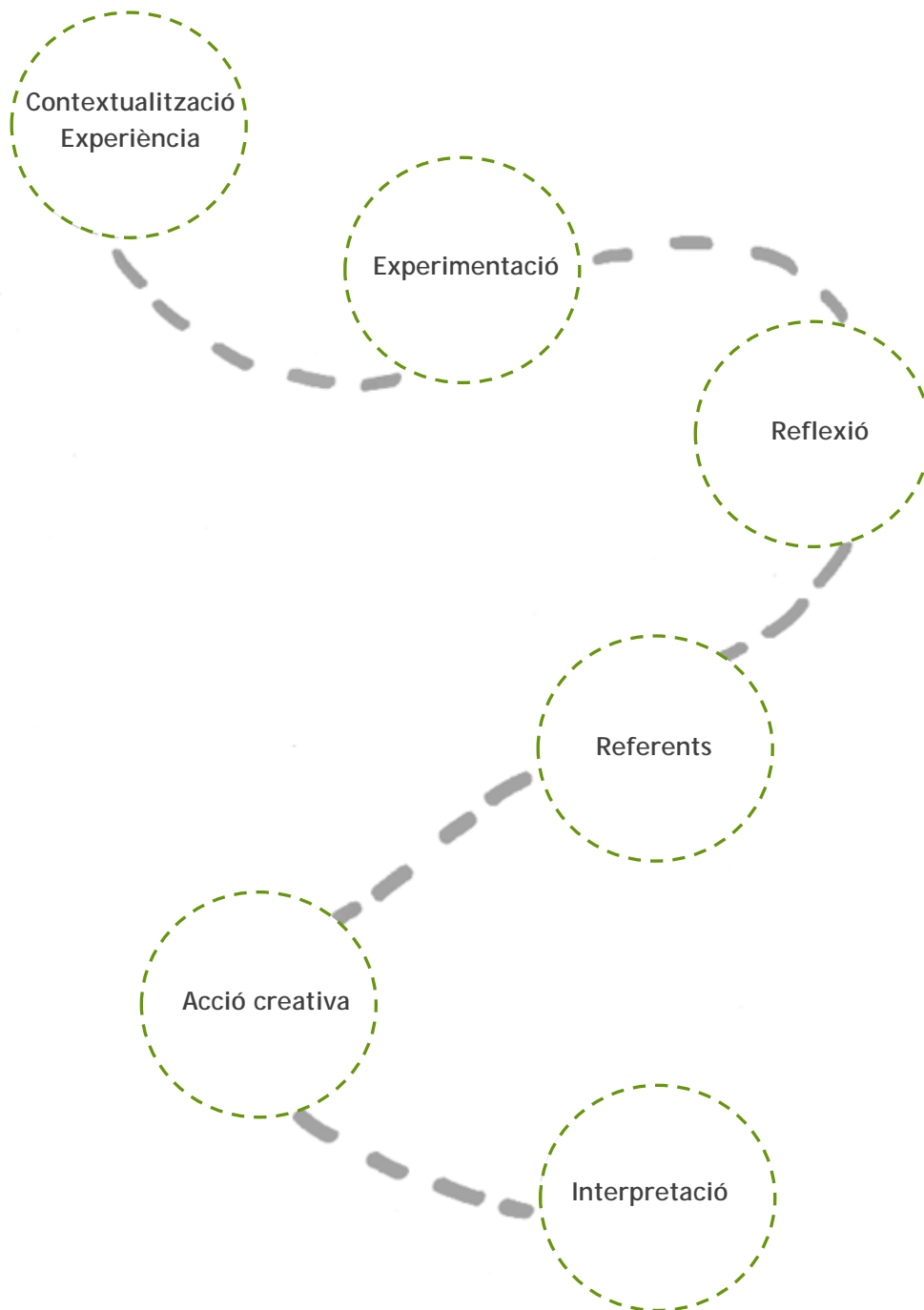

Antonio Gonzales Paucar

Françoise Vanneraud

_Seqüència didàctica

_El taller en imatges

Contextualització
Experiència

Experimentació

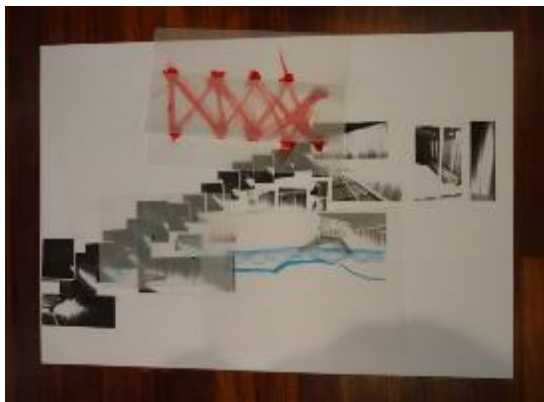
Reflexió

Referents

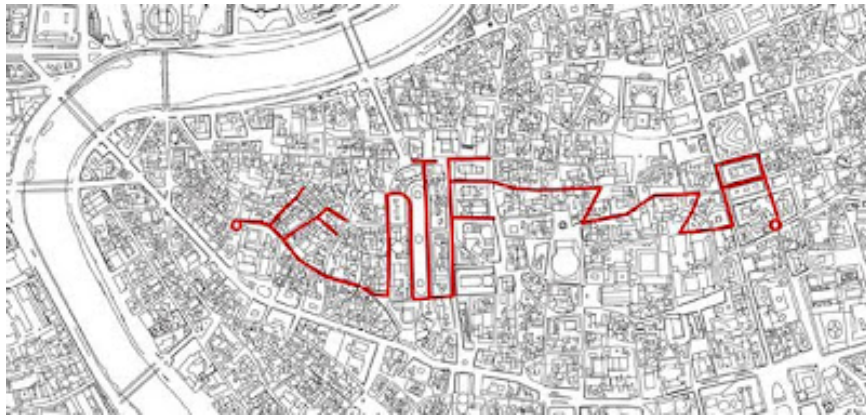
Acció creativa

Interpretació

_Bibliografia i webgrafia relacionada

Lentezza, proyecto de recorrido en Roma (2008)

- Careri, F. (2002). 'Walkscapes' El andar como práctica estètica. Barcelona: Gustavo Gili.

- <https://elblogdefarina.blogspot.com.es/2008/05/francesco-careri-walkscapes-el-andar.html>
- http://www2.ual.es/urbs/index.php/urbs/article/viewFile/rodriguez_sanchez/245
- <http://www.sindominio.net/ash/ash.htm>
- <http://www.jeudepaume.org/index.php?page=article&idArt=1822>
- <https://www.segnimossi.net>

03_ *No-lloc*

Espais sense plànol, perduts en el no-lloc

Per convertir un espai físic en un lloc significatiu, necessitem habitar-lo des de la nostra presència física, emocional, relacional. Si no és així, l'espai esdevé un "nolloc". Ens perdem per trobar-nos.

José Manuel Navia

“Los no lugares son espacios de transitoriedad que no tienen suficiente importancia para ser considerados como <<lugares>>. Son lugares antropológicos los históricos o los vitales, así como aquellos otros espacios en los que nos relacionamos. Un no-lugar es una autopista, una habitación de hotel, un aeropuerto o un supermercado...”

Marc Augué

“El espacio no está en ninguna parte, el espacio está en sí como la miel en el panal.”

Joé Bousquet

Nicolas Poillot

“No se cambia de lugar, se cambia de naturaleza”

Gastón Bachelard

Alicia Framis

“Espacios del anonimato”

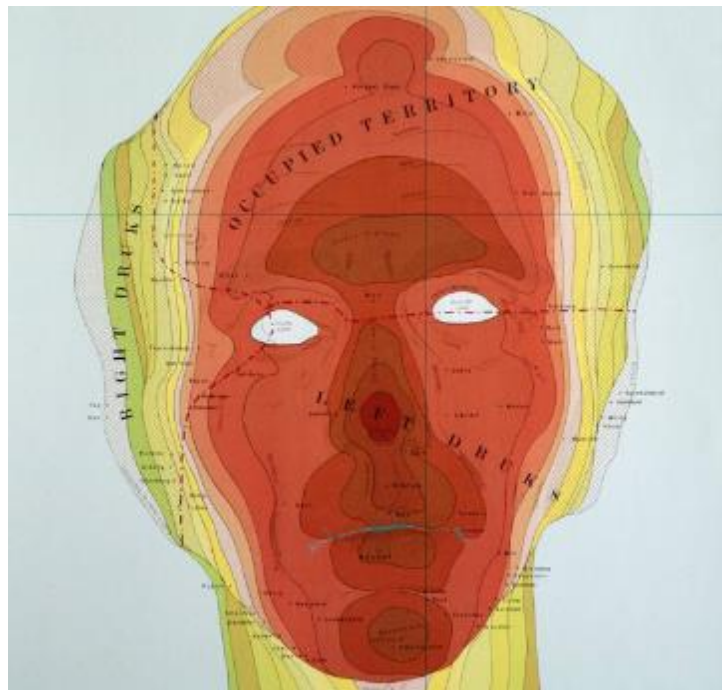
Marc Augué

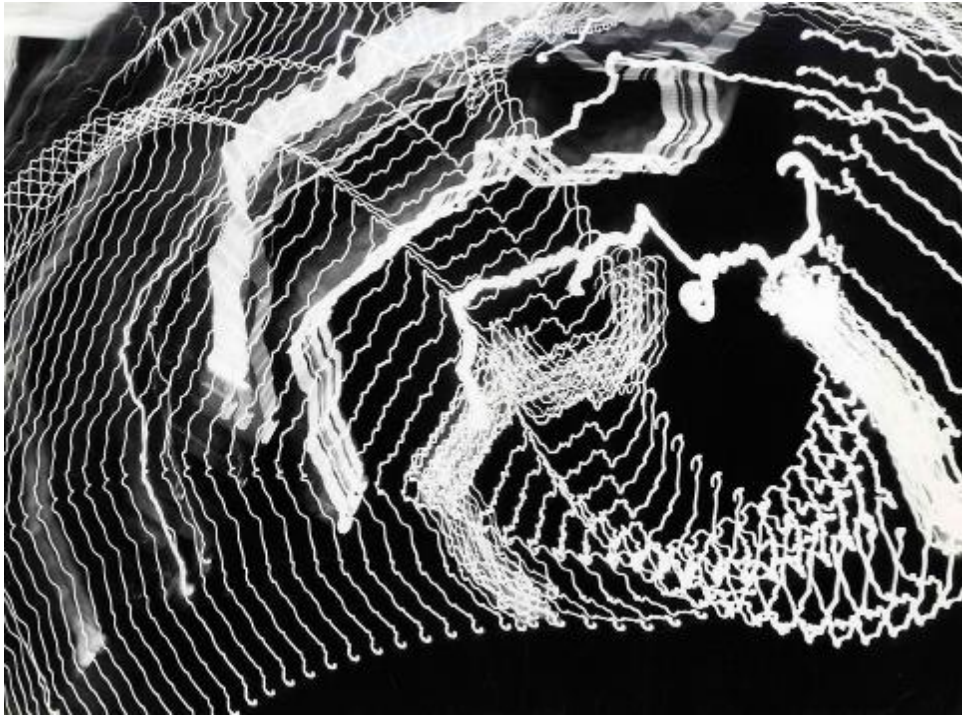
Artistes referents

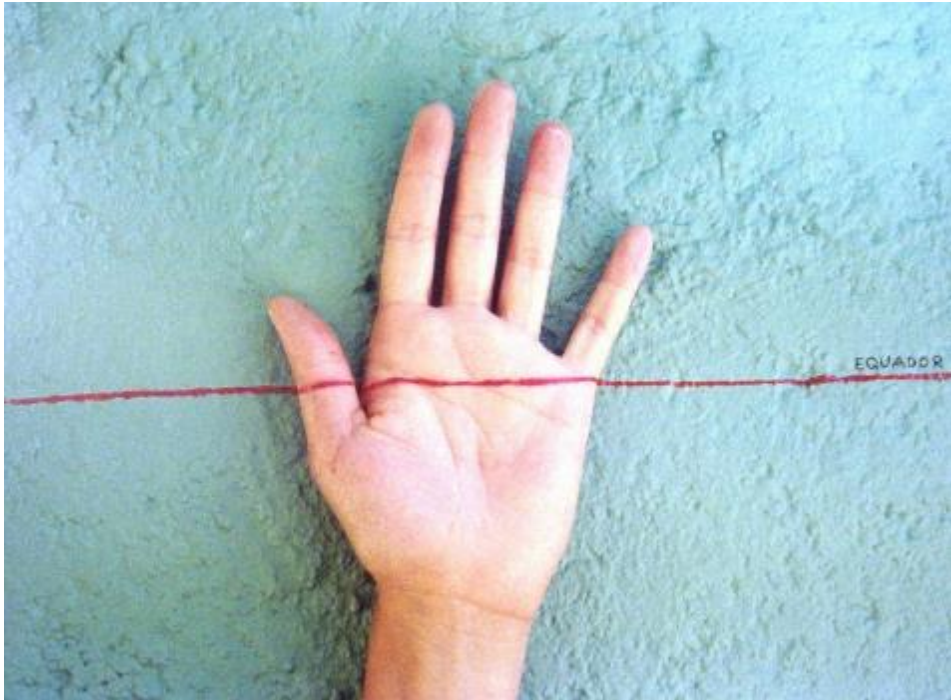
Constant Nieuwenhuys

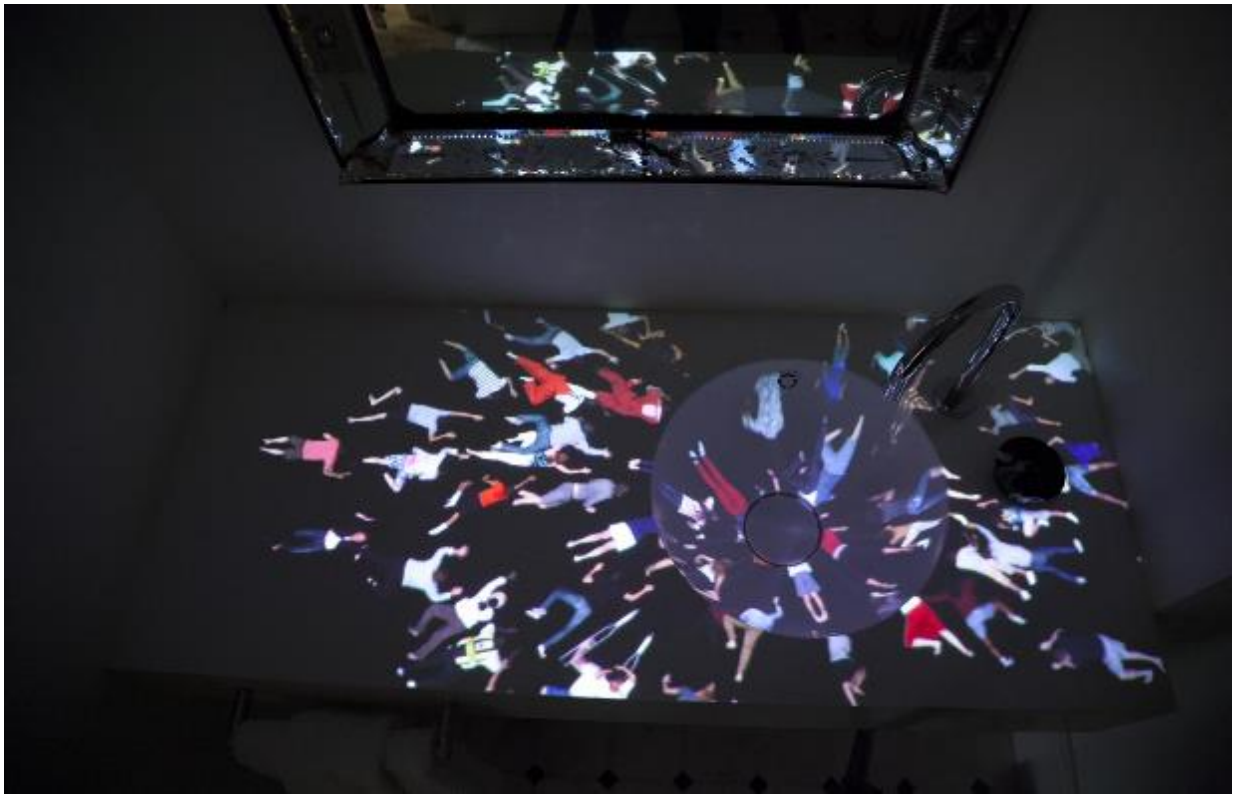
Michael Drucks

Man Ray

Ana Mendieta

Daniel Canogar

Gregor Schneider

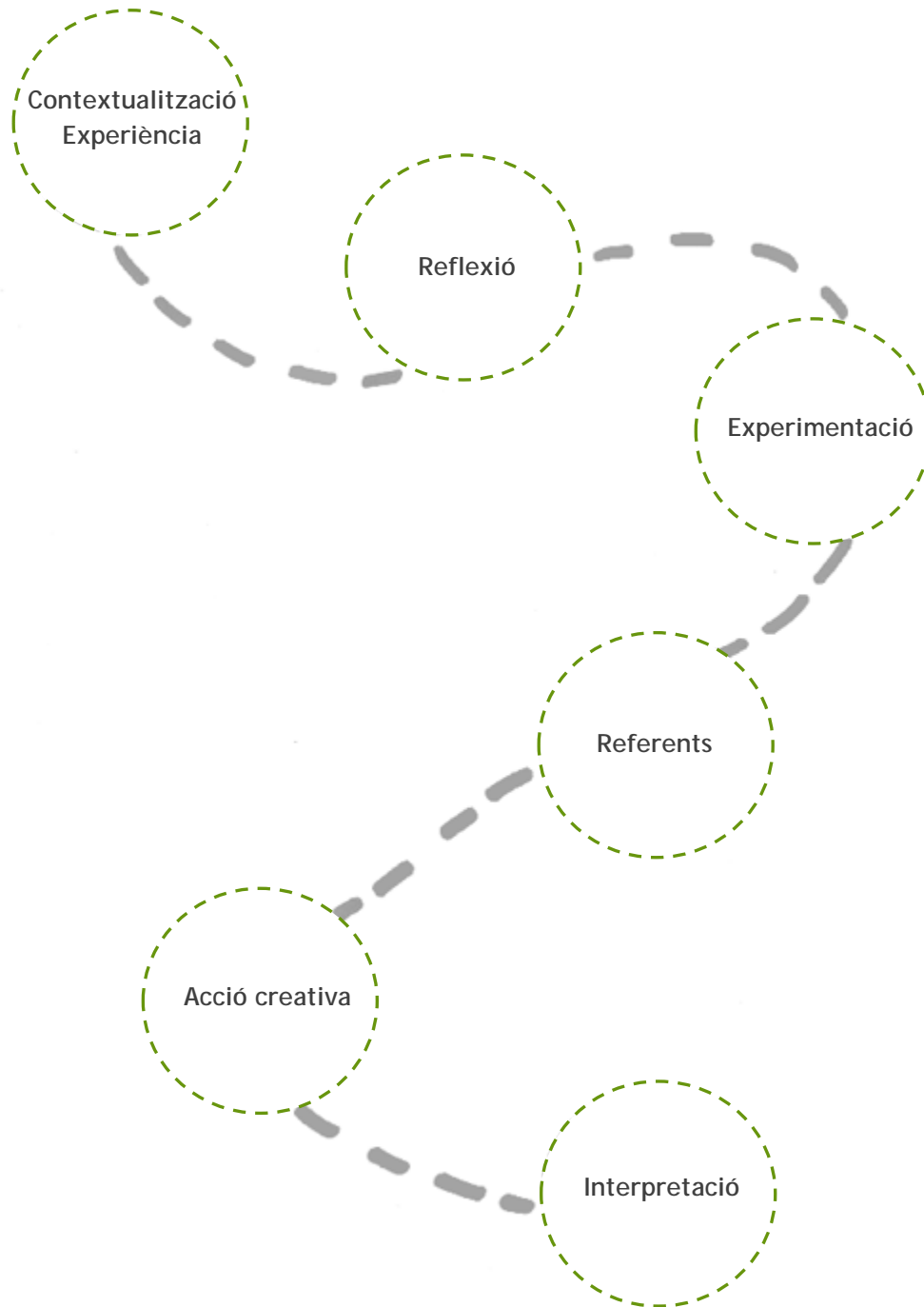

Eulàlia Valldosera

Edward Hopper

_Seqüència didàctica

_El taller en imatges

Contextualització
Experiència

Reflexió

Experimentació

Referents

Acció
creativa

Interpretació

Bibliografía i webgrafía relacionada

- Stoichita, V.I. (1999). *Breve historia de la sombra*. Madrid: Siruela.

<http://www.elcultural.com/revista/arte/Los-no-lugares-de-Marc-Auge/27111>

<http://claranubiola.com/TRANSURBANISMES>

<https://nolugar.org/>

<http://www.jotdown.es/2012/07/genealogia-minima-del-no-lugar/>

<http://www.veronicauribe.com/content/montaje-no-lugar>

<https://www.youtube.com/watch?v=GLT4iJycBNU>

<http://sombraytiempo.blogspot.com.es/>

04_ *Trobada*

Diàlegs i relacions, espais de trobada

Vivim temporalment amb l'altre i els altres, en un espai d'aire i terra compartit, que es carrega de memòries del viscut en companyia. Ens trobem per créixer.

<http://criticalconcrete.com>

“Solo nos separamos para reencontrarnos”

John Gay

“Un procés de co-creació consisteix en gestionar la creativitat entre col·lectius o persones diverses per tal que puguin prendre part activament en el procés creatiu, encara que no siguin especialistes ni tinguin coneixements sobre el tema. El secret consisteix en trobar els mecanismes que permetin complementar-se els diferents coneixements i habilitats que pot aportar cada persona individualment per crear quelcom col·lectivament”.

Lluís Sabadell

“Yo no me encuentro a mí mismo cuando más me busco. Me encuentro por sorpresa cuando menos lo espero.”

Michel Eyquem de Montaigne

Artistes referents

Michelangelo Pistoletto

Heather Lewis

Wang Wei

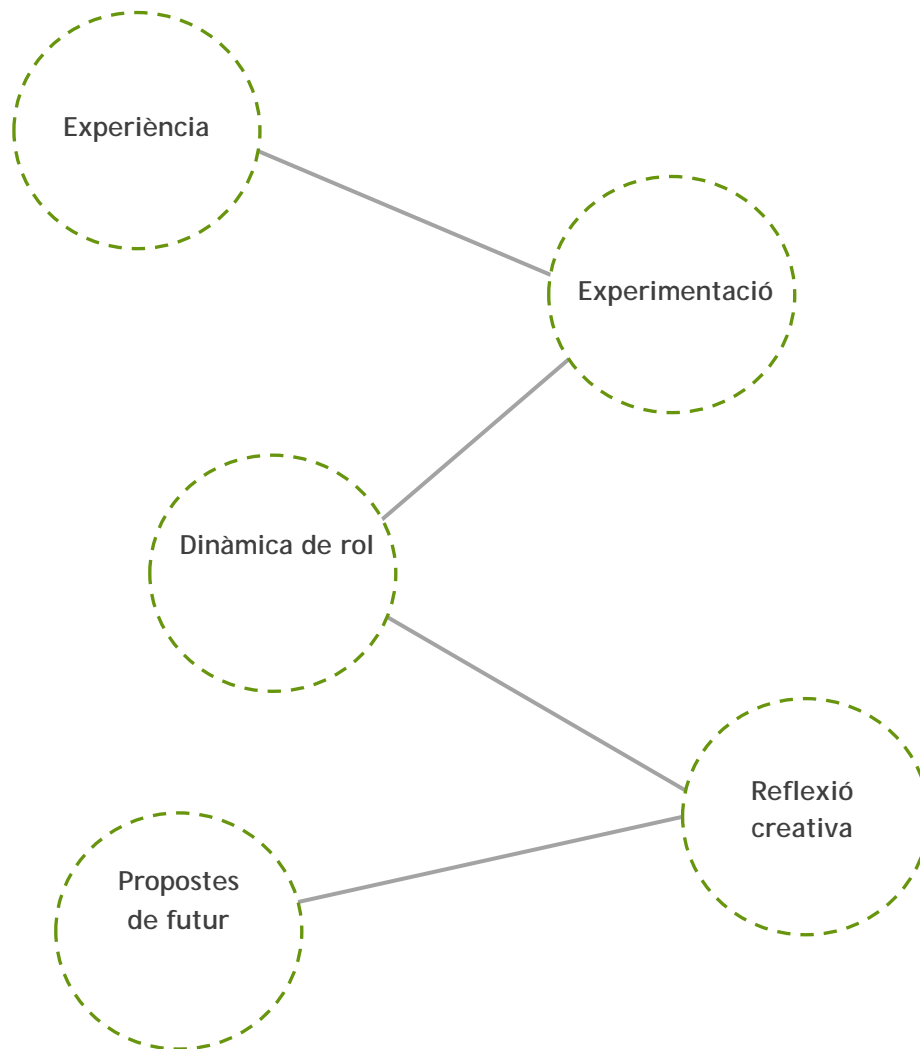

Juan Genovés

Laura Williams

_Seqüència didàctica

_El taller en imatges

Experimentació

Experiència

Dinàmica de rol

Reflexió creativa

Propostes de futur

Bibliografia i webgrafia relacionada

De Bono, E. (1995). *Seis sombreros para pensar*. Barcelona: Granica.

- https://www.casaasia.es/actividad_infantil/detalle/17582-los-seis-ciegos-y-el-efante
- <https://www.youtube.com/watch?v=cVPqsXYzs1s>
- <http://blog.smconectados.com/2014/06/11/pensamiento-visual-o-visual-thinking-y-su-aplicacion-en-el-aula/>
- http://mediambient.gencat.cat/web/.content/home/ambits_dactuacio/educacio_i_sostenibilitat/educacio_per_a_la_sostenibilitat/suport_educatiu/ambits_tematics/participacio/experiencia_centres/guiacocreacio1.pdf

Donat el caràcter i la finalitat exclusivament docent i eminentment il·lustrativa d'aquesta presentació, els autors s'acullen a l'article 32 de la Llei de propietat intel·lectual vigent respecte de l'ús parcial d'obres alienes com ara imatges, gràfics o altre material contingut en les diferents diapositives" Facultat d'Educació. UB, 2018